

11. Türkçede *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntülerine derlem temelli bir yaklaşım

Duygu KAMACI GENCER¹

APA: Kamacı Gencer, D. (2023). Türkçede *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntülerine derlem temelli bir yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 196-212. DOI: 10.29000/rumelide.1369076.

Öz

Türkçede sözcükler arasında anlamsal ilişkiler kuran sözcük türü olarak tanımlanan ilgeçler, alan yazınında dil bilimsel sözcük ya da enklitik sözcüğü gibi terimlerle karşılanmıştır. Çoğunlukla son çekim edatı olarak kabul edilen *için* ilgeci ise araştırmacılar tarafından farklı terimler eşliğinde tanımlanarak bu ilgecin amaç, hedef, dolaylılık gibi anlamları kodladığı dile getirilmiştir. Ancak hem sözcük türü olarak ilgeçlerin hem de *için* ilgecinin derlem tabanlı eşdizimlilik örüntülerini yorumlayan bir araştırma kuramsal art alanda mevcut değildir. İlgeç kategorisinde karşılaşılan zorlukların telafisinde eşdizimlilik örüntülerinin ve dolayısıyla derlem temelli araştırmaların önemli olduğunu varsayan bu çalışmada, öncelikle sözcük türü olarak ilgeç ve Türkçede *için* ilgecine dair alan yazını özetlenmiş, ardından derlemde elde edilen eşdizimlilik verileri eylem ve ad tabanlı olmak üzere iki ana başlıkta yorumlanmış ve sonuç kısmında *için* ilgecinden yola çıkarak ilgeçler ve ilgili oldukları diğer dil bilimsel kategoriler hakkında çeşitli çıkarımlar yapılmıştır. Alan yazınındaki probleme *için* ilgeci ile çözüm önerileri getiren bu çalışmada, Türkçe Ulusal Derlem'de *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntüleri, eylem ve ad tabanlı örüntüler olarak sınıflandırılmış ve Türkçede *için* ilgecinin hem anlamsal hem sözdizimsel hem de söylemsel bir işlemci olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bulguları doğrultusunda Türkçede *için* ilgeci, ana ve yan tümceyi neden-sonuç, amaç-sonuç ve istek bakımından birbirine bağlayan; basit tümce sınırları içinde tümleçleri yüklemeye yönelme, amaç, neden ve ilgi bakımından bağlayan; kimi durumlarda ise işaret adlarıyla birlikte söylemdeki iki bağımsız tümceyi artgönderimsel olarak birbirine bağlayan bir ilgeçtir. Türkçede *için* ilgeci nedeniyle, amacıyla, dolayısıyla, isteğiyle, karşın, göre ilgeçleri ve yönelme durum biçimbirimi (+A) ile de anlamsal ve biçimsel bakımdan kesişme göstermektedir.

Anahtar kelimeler: İlgeç, *için* ilgeci, eşdizimlilik, derlem.

A corpus-based approach on the collocation patterns of *için* as a Turkish postposition

Abstract

Postpositions, which are defined as the type of words that establish semantic relations between words in Turkish, have been met with terms such as grammatical words or enclitic words in the literature. The postposition *için* , which is generally accepted as an inflectional postposition, has been defined by researchers with different terms and it has been stated that this postposition encodes meanings such as purpose, target, and indirectness. However, no research in the theoretical background that interprets corpus-based collocation patterns of postpositions as word types and the postposition *için* . In this study, which assumes that collocation patterns and therefore corpus-based studies are

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Eskişehir, Türkiye), dkamaci@ogu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7200-2767 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369076]

important in compensating for the difficulties encountered in the postposition category, firstly the literature on postposition as a word type and the postposition of *için* in Turkish is summarized, then the collocation data obtained from the corpus are divided into two main headings, verb and noun based and in the conclusion part, various inferences were made about the postpositions and other grammatical categories they are related to, based on the postposition *için* . In this study, which offers solutions to the problem in the literature with the postposition *için* , the collocation patterns of the postposition *için* in the Turkish National Corpus are classified as verb and noun-based patterns. It is concluded that the postposition *için* in Turkish is both semantic, syntactic, and a discursive operator. In line with the findings of the study, the postposition *için* in that connects the main and clause in terms of cause-effect, purpose-effect, and wish; and that connects the complements to predicate in terms of orientation, purpose, reason, and relevance within the boundaries of simple sentences; and in some cases, it is a postposition that connects two independent clauses in discourse with demonstrative pronouns referentially. In Turkish, the postposition *için* , has a semantically and stylistic intersection with by reason of, on the purpose of, in consequence of, voluntarily, in spite of, according to postpositions and the case morpheme (+A).

Keywords: Postposition, için, collocation, corpus.

Giriş

Türkçede kapalı sözcük sınıfına dâhil olan ilgeçler (postposition²), en temel hâli ile tümedeki tümleçleri çeşitli bakımlardan (*yön, neden, amaç, ilgi* gibi) yükleme bağlayan sözlükselleşmemiş bir sözcük türüdür. Bağımsız biçimbirim olan ilgeçlerin yerini kimi zaman bağımlı biçimbirim olan eklere (durum ekleri) ya da çeşitli belirteçlere (*doğrultusunda, nedeniyle, amacıyla* gibi) bırakması yanında, ilgeçlerin işaretledikleri anlamların çeşitliliği bu kategoriye, bir anlamda çöp kutusu kategorisi³ (dustbin category) haline getirmiştir. Bu bulanıklığa dikkati çeken Grönbech (2000, s. 30), ad ve eylemlerin birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilmesine rağmen "müphem ve oynak" şeklinde nitelendirdiği ilgeç ve belirteçlerin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmasının zorluğuna değinmiştir.

İlgeç kategorisinde karşılaşılan zorlukların telafisinde eşdizimlilik örüntülerinin ve dolayısıyla derlem temelli araştırmaların önem arz ettiğini varsayan bu çalışmada, öncelikle sözcük türü olarak ilgeç ve Türkçede *için* ilgecine dair alan yazını özetlenecek, ardından derlemde elde edilen eşdizimlilik verileri eylem ve ad tabanlı olmak üzere iki ana başlıkta yorumlanacak ve sonuç kısmında *için* ilgecinden yola çıkarak ilgeçler ve ilgili oldukları diğer dil bilimsel kategoriler hakkında çıkarımlar yapılacaktır.

1. Kuramsal Artalan

1.1. Türkçede için ilgeci

Tümce içinde, sözcükler arasında çeşitli anlam ilişkileri kurarak, sözdizimsel öbekler oluşturan sözcük türü (*için, kadar, ile, doğru* gibi) olarak tanımlanabilecek ilgeçler (Hacıeminoğlu, 1974, s. V; Korkmaz,

² Erdal (2023: s. 405-406), ilgeçler için alan yazınında sıklıkla kullanılan *edat* terimi yerine *ilgeç* teriminin ve bu terimin İngilizce karşılığı olarak da *postposition* 'ın tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

³ Çöp kutusu kategorisi, farklı olmalarına rağmen aralarında sınırların çizilemediği ya da tam olarak anlaşılmayan kategoriler için kullanılan bir terimdir. Crystal (1995, s. 211) İngilizce belirteçleri farklı işlev ve biçimlerden oluşması nedeniyle çöp kutusu kategorisi olarak tanımlar.

1992, s. 52), sözlüksel olmayan⁴ bağımsız dil bilgisel biçimlerdir. Türkçede ilgeçler, kendilerinden önce gelen ad ve adlarla sıklıkla bir arada kullanılmaktadırlar (Vardar, 2007, s. 120).

İlgeçlerin bağımsız biçimbirim olmaları, biçim bilimsel bağlamda onların farklı şekillerde tanımlanmasına ya da sınıflandırılmasına neden olmuştur. Banguoğlu (1995, s. 385) ilgeçleri, biçim olarak sözcük, işlev olarak ad çekim eki kabul etmiştir. Korkmaz (1992, s. 51) ise ilgeçleri, dil bilgisel sözcük şeklinde tanımlamıştır. Karaağaç (2009), ilgeçleri ekleşmemiş bağımlı biçimbirim kabul etmiş ve "*dilde bağımsız olarak var olamayan (...) söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir*" (2009, s. 158) şeklinde tanımlayarak sözlük birimler içinde bu sözcük türünün ayrı bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan *için* ilgeci, Çevrim İçi Güncel Türkçe Sözlük'te ([http-1](http://1)) amaç, neden-sonuç, dolaylılık ya da görecelik gibi çeşitli anlamsal ilişkiler bakımından tanımlanmıştır.

1. *edat* Amacıyla, maksadıyla: "Ukalalık yapmamak için bütün gayretine rağmen yine de o düşündüğünü yapmıştı." - Sait Faik Abasıyanık
2. *edat* Neden ve sonuç belirten bir söz: "Hastanın uykuda olduğunu söylemesi sırf vakit kazanmak içindi." - Reşat Nuri Güntekin
3. *edat* -den dolayı, -den ötürü "Bu büyükşehirde ona ilk hitap eden adam olduğu için ona yüreğini açmak ihtiyacını duyuyordu." - Yakup Kadri Karaosmanoğlu
4. *edat* -e özgü, -e ayrılmış: Sizin için bir kitap getirdim.
5. *edat* -e göre: "Bizim için çok enteresan bir şeydi bu yeni icat." - Burhan Felek
6. *edat* hakkında: "Gel gör ki dilimin ucunda kağrı var. Kağrıları için de bir çift sözüm var." - Bedri Rahmi Eyüboğlu
7. *edat* Göz önünde tutulursa, birinin adına: Senin için çok sevindim. Bu şapka senin için büyük.
8. *edat* Karşılığında, karşılık olarak: Bu eşyalar için kaç lira ödediniz?
9. *edat* Uğruna, yoluna: "Neler yapmadık şu vatan için." - Orhan Veli Kanık
10. *edat* Zaman bildiren kelimelerden sonra süre belirten bir söz: "Açık söyleyeyim, size birkaç gün için sığındım." - Aka Gündüz
11. *edat* Ant deyimleri yapan bir söz: Namusum hakkı için. Çocukların başı için.

Güncel Türkçe Sözlük'te yer alan mevcut tanımlar, kurala dayalı tanımlama ölçütüne⁵ (Gökter Gençer ve Yavuzarslan, 2020) göre sözlükbilimsel açıdan yeterli görünmese de Türkçede *için* ilgecinin işlevsel çeşitliliğini ortaya koyması ve *için* ilgecinin *dolayı, doğru, göre* gibi ilgeçlerle de örtüşme sağladığını göstermesi bakımından önemlidir.

İlgeç sözcük türünde olduğu gibi *için* ilgecinin tanımlanmasında da araştırmacıların uzlaşmaya vardığını söylemek güçtür. Bu araştırmacıardan biri olan Lewis'in (2000, s. 22) "*enklitik sözcüğü*" olarak kabul ettiği *için*⁶ ilgecini Banguoğlu (1995, s. 389) "*kök olan takı*" sınıfında değerlendirmiştir. Ergin (2004) ise *için*'i "*son çekim edati*" olarak nitelendirerek, bu türden ilgeçleri Banguoğlu (1995) gibi çekim eki işlevli ilgeçler olarak değerlendirmiş ve onları durum eklerine benzetmiştir: "*Hâl ekleri ile son çekim*

4 Kara (2009), bazı ilgeçlerin çağrışımsal anlamlara sahip olması bakımından sözlüksel olarak da değerlendirilebileceğini dile getirmiştir: "*çünkü, için; fakat, rağmen; sanki, gibi; belki vs.' edatlarının zihindeki ilk gösterilenleri sırasıyla sebep, karşıtlık, benzerlik ve ihtimal vs.dir.*" (2009, s. 1287).

5 Kurala dayalı tanımlama, ilgeç, bağlaç, ünlem gibi işlevsel ya da görevli sözcüklerin tanımlanmasında kullanılan bir yöntemdir (Gökter Gençer ve Yavuzarslan, 2020, s. 406). İlgeçlerin genel Türkçe sözlüklerdeki görünümü için bk. (Boz, 2018)

6 Ergin'e göre (2004) *için* ilgecinin tarihsel gelişimi şu şekildedir: "(...) için, uç isminin instrumental şekline dayanır: uç-*u-n*. Eski Türkçede böyle olan *edat* Batı Türkçesine de *uçun* şekliyle geçmiş, sonra *üçün*, *için* şekillerini aldıktan sonra Osmanlıca'nın sonlarında bugünkü için şekline girmiştir." (2004, s. 370). Korkmaz (1961, s. 35), *için* ilgecinin yapısını ele aldığı çalışmada bu ilgecin, neden bildiren uç sözcüğüne iyelik ve vasita eklerinin getirilmesi ile (<*uçım*) oluştuğunu söylemektedir. Nalbant (2009) ise bugün kullanımda olan *için* ilgecinin, *uçun*>*üçün* ilgeci ile aynı kökten gelişmediğini öne sürer: "*Bu iki farklı edatın karışması bu iki edattan için'i en azından bir süre unutturmuştur. Fakat Türkiye Türkçesinde durum garip bir şekilde için edatının lehine dönmüştür. üçün biçimindeki edat için kök olarak tasarlanan uç ismi doğrudur. Bununla birlikte sebep ifade eden edatların yer-yön sözcüklerinden oluştuğu ve benzer zihinsel süreçlerin bu edat için de işleyeceği dikkate alınarak -tespit edilmiş olmasına rağmen- edatın "sebeb" anlamına gelen uç sözcüğünden değil, "uç, son" anlamına gelen ve yön ifadesi taşıyan uç isminden geliştiği düşünülmelidir*" (2009, s. 93). Grönbech (2000, s. 32) ise *için* ilgecinin etimolojisi hakkında karara varmanın imkân dahilinde olmadığını belirtir.

edatları arasındaki bu fonksiyon yakınlığı bazan aynılık halini alır ve biri diğerinin yerini tutabilir: sana (aldım)-senin için (aldım), korkusundan (kaçtı)-korkusundan dolayı (kaçtı) misallerinde olduğu gibi." (Ergin, 2004, s. 366).

Korkmaz (2014), *için* ilgecini (*diye, dolayı, ötürü, üzere* gibi ilgeçlerle) "*sebep, maksat, gaye, hedef*" ilişkisi kuran ilgeçler başlığı altında açıklamış ve *için* ilgecinin neden anlamından başlayan bir genişleme ile dolaylılık, özgü olma, görelilik ve hatta tahsis ve süre gösteren kullanım genişliği kazandığını ifade etmiştir (2014, s. 912). Karaağaç (2009, s. 162) ise amaç ve neden dışında *için* ilgecinin yaklaşıma bildirdiğini de dile getirmiştir.

İlgeçleri *son takı* terimi ile karşılayan Li (2022, s. 533-538), neden ya da amaç anlamı kodlayan bir ilgeç olarak tanımladığı *için*'i art ve eşzamanlı bir şekilde ele almıştır. Ancak Li'nin (2022) tanıkları *için*'in yalnızca adlarla (ad tabanlı yapılarla) kurduğu ilişkilere yöneliktir. Artzamanlı bir bakış açısı ile *için* ilgecinin tarihi kullanımını çeşitli açılardan ortaya koyan Ölker (2014) ise Li'nin (2022) yaklaşımından farklı olarak söz konusu ilgecin eşdizimliliklerinden (*-mAk için/-mAgI UçUn/için/için* gibi) yola çıkarak *için*'in yalnızca ad ya da ad soylu sözcüklerle bir arada kullanılan bir ilgeç olmadığını, onun özellikle Türkçenin tarihi lehçelerinde buyrum işaretleyicileri ile de sıklıkla kullanıldığı (*-sXn UçUn/için/için* gibi) ve bu kullanımlarda zorunluluk anlamının işaretlendiğini dile getirmiştir (2014, s. 189).

2. Çalışmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıkları

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Türkçesinde kullanılan *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntülerini tespit etmek ve ilgili örüntüleri, biçimsel, anlamsal ve sözdizimsel bakımdan analiz ederek alan yazınına yenilikçi katkılar sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, yaklaşık 50 milyon sözcükten oluşan Türkçe Ulusal Derlem (TUD) (Aksan vd., 2012) kullanılmıştır. TUD'da *için* anahtar sözcüğü ile 1989-2013 yıllarını kapsayan yazılı ve sözlü metin sorgulaması (basit sorgu) yapılmış ve yapılan sorgulama ile 4840 metin içerisinde *için* ilgecinin ↔ -5; 5 pencere aralığında 5617.92 normalleştirilmiş sıklık değerine ulaşılmıştır. Sorgulama sonucunda elde edilen 5002 girdinin eşdizimlilik örüntüleri sınıflandırılmış ve söz konusu örüntüler hem biçimsel hem anlamsal hem de sözdizimsel bakımdan analiz edilmiştir. Çalışmada eşzamanlı bir bakış açısı ile Türkiye Türkçesinde *için* ilgecinin farklı eşdizimlilik görünümleri yorumlanmıştır. *İçin* ilgecinin Anadolu ağızları ile çağdaş Türk dillerindeki görünümleri araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

3. Araştırma soruları

Türkçede *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntüleri nelerdir?

Türkçede *için* ilgecinin eşdizimlilik örüntüleri hangi anlamları kodlamaktadır?

Türkçe *için* ilgecinin diğer ilgeçler ve +A durum biçimbirimi ile kesiştiği noktalar nelerdir?

4. Bulgular ve yorumlar

4.1. Eylem tabanlı eşdizimliler

Türkçede eylem tabanlı eşdizimlilik oluşturan *-mAk için, -mA+iye için, -Abil-mAk için, -Abil-mA+iye için, -A-mA-DIK+iye için/-Abil-DIK+iye için, -DIK+iye için, -AcaK+iye için* yapılarının temel işlevi, yan tümceleri ana tümcenin eylemine amaç-sonuç, istek, neden-sonuç anlamları bakımından bağlamaktır.

Söz konusu yapılar bu anlamsal işlevler dışında bilgi ve yükümlülük kipliği işaretleyen biçimsel işlevler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1. -mAK için

4.1.1.1. Amaç-sonuç anlamı işaretleyenler

Türkçede *-mAk için* eşdizimliliği, öncelikli olarak tümcede amaç-sonuç ilgisini kurmak üzere kullanılmaktadır. (1a), (1b) ve (1c) numaralı tümcelerdeki ana eylemler ile yan tümcelerin eylemleri, *için* ilgeci ile birbirlerine bağlanarak amaç-sonuç ilişkisi işaretlemiştir. Amaç-sonuç anlamının kodlandığı bu türden tümcelerde, *-mAk için* yapısı yerine *amacıyla* ilgeci de getirilebilmektedir. Örneğin (1c) numaralı tümceyi "(...) *memleketin dahili vaziyetini öğrenmek amacıyla tebdil-i kıyafetle halk içine karıştırdı.*" şeklinde kurmak mümkündür.

(1a) Ekmek almak için alışverişe gönderiyorlar mesela. (W-MG09C3A-0355-300)

(1b) (...) gençler ve refakatçileri, sıralarını beklemek için ayrı salona geçtiler. (W-JA16B4A-0854-1326)

(1c) (...) memleketin dahili vaziyetini öğrenmek için tebdil-i kıyafetle halk içine karıştırdı. (W-(5) QA16BoA-0227-2297)

Amaç-sonuç ilgisi kuran *-mak için* yapısı, aynı zamanda iki önermeyi birbirine bağladığı için çıkarımsallık ilişkisi de kurmaktadır. (1ç), (1d) ve (1e)'deki konuşucular, tümcelere bilgisel bir değer katarak, tümcenin gerçekleştirilme amacına dair öznel yorumlar yapmışlardır⁷.

(1ç) Kant tarihte akılsallığı gerekçelendirmek için paradoksal diyebileceğimiz bir yol seçti. (S-ADABPZ-0134-794)

(1d) Atatürk'ü düştüğü yerde yalnız bırakmamak için kendilerini yanlamasına yere attılar. (W-JI22C3A-0861-1452)

(1e) BMM'ye bu bölgeyi almak için söz vermiş olmasından ileri gelebilir. (W-JE05A3A-3002-1759)

Willet'nin (1988, s. 57) "*sonuca ve akıl yürütmeye dayalı çıkarım*" sınıflandırmasındaki akıl yürütmeye dayalı çıkarım yapmada kullanılan bu yapı, ana eylemlerin yapılma/gerçekleştirilme amacının konuşucu/konuşucular tarafından yorumlanarak çıkarım yapıldığı durumları işaretlemektedir. Örneğin (1ç)'deki konuşucu, akılsallığı gerekçelendirmek amacıyla Kant'ın paradoksal bir yol seçtiğini dile getirmiştir. (1e)'de ise konuşucu ilgili tümcedeki sonucu, BMM'nin verdiği söz ile ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla *-mAk için* yapısını (bağlama bağlı olarak) aynı zamanda bir bilgi kipliği işaretleyicisi olarak da değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

4.1.1.2. İstek anlamı işaretleyenler (içsel ve dışsal)

Türkçede *-mAk için* yapısı, amaç-sonuç ilişkisi bağlamında çıkarımsallık işaretlemenin yanında (arka planda amaç anlamını da koruyarak) istek anlamı da işaretlemektedir. (1f), (1g) ve (1ğ) numaralı örneklerde amaç anlamından ziyade konuşucuların istekleri ön plana çıkmaktadır.

⁷ Konuşucunun önermedeki olay ya da durum karşısındaki öznel yaklaşımı kiplik (modality) kavramı ile karşılanmaktadır (Kamacı Gencer, 2020, s. 38).

(1f) (...) geçmişin ağır örtüsünü üzerimden *atmak için* değil miydi? (W-CA16B1A-1286-2115)

(1g) Sabah sabah... Yani var ya ağlamamak için kendimi zor tuttum ha. (S-BEABXO-0071-2277)

(1ğ) (...) sokakta yürüyüşünü biraz uzatmak için adımlarımı yavaşlatmıştı. (W-KA16B5A-0098-49)

-*mAk için* yapısının istek anlamı kodladığı tümcelerde, ilgili yapı yerine *isteğiyle* biçimbirimi de kullanılabilir. Örneğin (1h) numaralı tümce "*Bunu değiştirmek isteğiyle çok uğraştım.*" şeklinde de kurulabilir.

(1h) Daha çok hatırlamak için beynime işkence ediyorum adeta. (W-FIO9C2A-0715-808)

(1i) Bunu değiştirmek için çok uğraştım. (S-ADBBI^ -0042-1607)

Henüz gerçekleşmeyen fakat gerçekleşme potansiyeline sahip olan ifadeler (Aslan Demir, 2007, s. 3) olarak tanımlanabilecek istek kategorisi, Türkçede çeşitli biçimbirimlerle kodlanmaktadır. Bu işaretleyicilerden biri olan -*mAk için* yapısı hem içsel hem de dışsal istek (Larrea, 2009, s.20) işaretlemektedir. (1f), (1g) ve (1ğ) numaralı örneklerde -*mAk için* içsel istek anlamı kodlarken, (1i) ve (1j) numaralı örneklerde (amaç anlamı daha da belirgin olarak) dışsal istek anlamını kodlamıştır.

(1i) (...) çocuklara bakmak için bileziklerini sattığı günler geride kaldı. (S-ADBBAo-0443-1137)

(1j)E madenleri eritmek için ne yapalım? Kömür kullanalım diyorlar. (S-AEABUZ-0038-1318)

-*mAk için* yapısının hem amaç-sonuç hem de istek anlamı kodlaması, önerme ve eylem kipliğinin⁸ keşişmesini de gözler önüne sermektedir.

4.1.2. -mA+iye için

4.1.2.1. Amaç-sonuç anlamı işaretleyenler

-*mAk için* yapısında olduğu gibi -*mA+iye için* eşdizimliliği de Türkçede akıl yürütmeye dayalı çıkarımda bulunan amaç-sonuç tümceleri kurmuştur. (2) numaralı tümcelerde konuşucular, ana eylemlerin gerçekleştirilmesinin amacını yan tümcedeki -*mA+iye için* yapısıyla ifade etmişlerdir.

(2a) Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği'ne alınması için çalışmalar hızlandırılmıştır. (W-JE39E1B-2895-2078)

(2b) (...) kalıcı bir çözümün gerçekleşmesi için uğraşyoruz. (S-ACABQq-0422-2216)

(2c) Hatta verilmeleri için yeni adres de gösterildi. (S-ADABCo-0204-73)

(2ç) (...) finansal kurumların kurulması ve denetlenmesi için ortak kurallar geçerlidir. (W-NF10A4A-1820-1618)

(2d) (...) ve adresini bildirmesi için 15 gün süre verdi. (W-QD30D1B-2202-666)

(2e) Yani okulu bitirmesi için soruların cevapları verilir, iltimas geçilir. (W-HH42C3A-0418-1166)

⁸ Önerme ve eylem kipliği hakkında daha fazla bilgi için bk. (Kamacı Gencer, 2020)

Yukarıdaki örnek tümceler, *amacıyla* ilgeci ile kurulabilmektedir. Ancak söz konusu tümcelerde içedimsel bir kategori olan istek anlamının işaretlenmediği görülmektedir. Bu noktada *-mA+ıye için* eşdizimliliği hem amaç-sonuç hem de istek anlamı işaretleyen *-mAk için* yapısından ayrılmaktadır.

4.1.2.2. Neden-sonuç anlamı işaretleyenler

TUD'dan elde edilen verilerde *-mAk için* yapısı amaç-sonuç tümceleri kurmanın yanında, sonuca dayalı çıkarıma (Willet, 1988, s. 57) bağlı olarak neden-sonuç ilişkisi de kodlamaktadır. Ancak bu türden tümcelerde neden-sonuç ilişkisinden başka, *gerek* ve *durumunda* yüklemcil sıfatları ile gereklilik ve zorunluluk anlamlarının işaretlendiği de görülmektedir.

(2f) Bize güvenmesi için onu anladığımızı bilmesi gerekiyordu. (W-MC03A4A-1443-298)

(2g) (...) dünya nüfusunun ikiye katlanması için 1400 yıl gerekirken, bu rakam (...) (W-ME05A1B-3920-45)

(2ğ) Mutluluğun bir anlamı olması için mutsuzluğun da olması gerek. (W-UE36E1B-3356-66)

(2h) (...) kanunların en iyi şekilde uygulanması için kararlılığımızı göstermek durumundayız. (S-ACABQq-0422-1166)

(2f), (2g), (2ğ) numaralı tümcelerde *için* ilgeci, gereklilik durumunu oluşturan koşulların nedenini açıklamak üzere kullanılırken, (2h) numaralı tümcede zorunluluk oluşturan koşulun nedenini açıklamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla Türkçede *-mAk için* eşdizimliliği neden-sonuç anlam ilişkisi kurarken arka planda yükümlülük kipliği ile de ilişki halinde olabileceği gözlemlenmektedir.

4.1.3. -Abil-mAk için

4.1.3.1. Amaç-sonuç anlamı işaretleyenler

Türkçe literatürde çoğunlukla yeterlilik işaretleyicisi olarak kabul edilen ancak kanıtsal kiplik işaretleyicisi olarak olasılık bildiren durumlar için de kullanılabilen *-Abil* biçimbirimi ile kurulan *-Abil-mAk için* eşdizimliliği, ana ve yan tümce arasında amaç-sonuç ilgisi kurmaktadır.

(3a) (...) ve PVC kablo grupları verebilmek için tüm ürünlerine VDE belgesi almıştır. (W-LF10A2A-1853-1116)

(3b) (...) geldikten sonra, Irak'ın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, 2003 yılı nisanından sonra, bu (...) (S-ACAAQq-0424-94)

(3c) (...) ancak, birlik, bunu başarabilmek için, daha aktif, daha uyumlu (...) (S-ACABQq-0422-1698)

(3ç) (...) baskı ve kontrol alanda tutabilmek için fırsat kollarlar. (W-CD36C2A-0547-1891)

-Abil-mAk için yapısı bu türden tümcelerde her ne kadar öncelikli olarak amaç-sonuç ilgisi kursa da (3a), (3b), (3c) ve (3ç) numaralı tümcelerin hepsinde, erişme ya da tamamlanma anlamı da işaretlenmektedir. Söz konusu anlam doğrudan *-Abil* biçimbiriminin yeterlilik anlam alanını kodlamasından kaynaklanmaktadır. Yeterliliğin tıpkı istek gibi bir içedim kategorisi olması, bu türden tümceleri istek anlam alanı ile de yakınlaştırmaktadır.

4.1.3.2. İstek anlamı işaretleyenler (içsel ve dışsal)

TUD üzerinden elde edilen verilerde *-Abil-mAk için* eşdizimliliği, amaç-sonuç ilişkisi yanında içedim alanına daha yakın bir şekilde amaç, anlamından uzaklaşarak içsel ve dışsal istek anlamı da işaretlemiştir.

(3d) Anlatabilmek için bunu sana kaç güz yaşattım. (W-MA15B1A-1726-8)

(3e) (...) bir iki dakika kendime gelebilmek için sahnede dolaştım yani. (S-BEABXs-0130-2115)

(3f) (...) ve ortağı Merve ile buluşabilmek için bin bir entrika çevirmeye çabılıyor. (W-KA16B4A-0147-562)

(3g) Cem hürriyetini garanti altına alabilmek için anlaşma yapma yoluna gider. (W-KE05E1B-3299-2472)

(3ğ) (...) çıkmaza girdim, neyse bunu kapabilmek için kredi aldım ondan sonra harcamalar (...) (S-ADABII-0439-1295)

(3d), (3e), (3f) ve (3g) numaralı tümcelerde *-Abil-mAk için* yapısı içsel istek anlamını işaretlerken, (3ğ) numaralı tümcede konuşucu dışsal istek anlamını işaretlemiştir.

4.1.4. -Abil-mA+ie için

4.1.4.1. Amaç-sonuç anlamı işaretleyenler

Türkçede *çin* ilgecinin kurduğu birçok eşdizimlilikte olduğu gibi *-Abil-mA+ie için* eşdizimliliği de temel olarak çıkarım odaklı amaç-sonuç tümceleri kurmak üzere kullanılmıştır.

(4a) (...) kaçakçılığıyla daha etkin mücadele edilebilmesi için geçmişte birçok düzenlemeler yapılmıştır. (S-ACAAQq-0424-1724)

(4b) (...) bi şekilde birbirleriyle iletişimlerini sağlayabilmeleri için yapıyorlar bazı kurallar koyuyorlar, (S-AAABLP-0159-1450)

(4c) Yükseköğretim kurumlarımızın kalite düzeylerinin belirlenebilmesi için akademik değerlendirme mekanizmalarının kurulması (...) (W-KD18E1C-4152-2474)

(4ç) (...) çıkabilecek bütün zararlarının karşılanabilmesi için gerekli olan fonların sağlanmasını garanti (...) (W-LF10A3A-1826-711)

Amaç-sonuç anlamının kodlandığı bu eşdizimlilikte *çin* ilgecinin *amacıyla* ilgeci ile yer değiştirmesi mümkündür. Örneğin (4a) numaralı tümce "(...) kaçakçılığıyla daha etkin mücadele edilebilmesi amacıyla geçmişte birçok düzenlemeler yapılmıştır." şeklinde de kurulabilmektedir.

-Abil-mA+ie için eşdizimliliği ana tümcenin *gerek, lazım, şart, yeterli* gibi yüklemcil sıfatlarla kurulduğu durumlarda -tümce anlamına bağlı olarak- ana tümcede ifade edilen durum ya da olayın gerçekleşme gerekliliği ya da zorunluluğunu da işaretlenmektedir.

(4d) (...) istisnasız bütün anlaşmaların onaylanabilmesi için parlamentonun uygun bulması şarttır. (W-ND02A1B-4524-484)

(4e) (...) çocuklarımıza, hem kendimize doyasıya yaşatabilmemiz için bakın nelere dikkat etmemiz gerek. (W-JI37C3A-0091-2422)

(4f) (...) ve ulus olma noktasındaki yönlendirebilmesi için dilde bir ortaklığı yakalaması lazım. (S-ADABAo-0366-2148)

(4g) Ancak, sisteme olan güvenin sağlanabilmesi için bu uygulama yeterli değildir. (W-PF10A2A-1851-100)

-Abil-mAk için yapısında olduğu gibi *-Abil-mAk için* ile kurulan tümcelerin amaç anlam alanından uzaklaşması *-Abil'*in Türkçede aynı zamanda istek ve yeterlilik içedim kategorilerini de işaretlemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin (4d)'de anlaşmaların onaylanması bir amaç iken ana tümcede bu amacın gerçekleştirilebilmesi için parlamentonun anlaşmaları uygun bulması zorunluluğu bulunmaktadır.

4.1.5. -A-mA-DIK+iye için/-Abil-DIK+iye için

4.1.5.1. Neden-sonuç anlamı işaretleyenler

-A-mA-DIK+iye için/-Abil-DIK+iye için eşdizimliliği TUD'dan elde edilen verilerde sonuca dayalı çıkarım yaparken kullanılmakta ve neden-sonuç anlamı işaretlemektedir. (5) numaralı örneklerin tümünde ana tümcenin eyleminin nedeni olarak yan tümcenin eylemi gösterilmiştir. Bu eşdizimliliğin amaç-sonuç yerine, neden-sonuç anlamı işaretlemesinde *-DIK* bağımlı biçimbirimi etkili olmuştur. *-DIK* biçimbirimi Türkçede "*adları niteleyen eylemlerin gerçekleşmiş ortaçlarını oluşturmak*" (Aslan, 2018, s. 123) üzere kullanılmaktadır.

(5a) (...) ve kalkarken titriyordum, uykumu alamadığım için. (S-ADBBI^-0326-2296)

(5b) (...) en iyi senaryo ödülünü alamadığı için çok kızgınmış. (W-OA16BoA-0112-1604)

(5c) (...) özel günde sevgili annesine gelemediği için çok üzüldü. (S-ADBBAo-0443-852)

(5ç) Dönüşümü bu şekilde yaşayabildiğim için de çok keyifliyim. (W-HE39C4A-1359-1381)

(5d) (...) mutlu oldum onları böyle duygulandırabildiğim için. (S-ADBBI^-0326-2419)

(5e) (...) bu bölümünde hâlâ varlıklarını koruyabildikleri için Müslümanlara teşekkür borçludurlar. (W-RD37C2A-0811-242)

-A-mA-DIK+iye için/-Abil-DIK+iye için yapısı, aynı zamanda öznenin fiziksel ve ussal kapasitesini gösteren yeterlilik anlamı da kodlamıştır. Örneğin (5b) numaralı tümcede konuşucu neden-sonuç ilişkisi dışında söz konusu eşdizimlilikle kızgın olma nedenini, ödül alamama yani yeterli olamama durumu ile ilişkilendirmiştir.

4.1.6. -DIK+iye için

4.1.6.1. Neden-sonuç anlamı işaretleyenler

TUD'da sıklık görünümü diğer eylem tabanlı eşdizimliliklerinden daha yüksek olan *-DIK+iye için* eşdizimliliğinin yalnızca neden-sonuç anlamı işaretlediği görülmektedir. *İçin* ilgeci ile kurulan diğer neden-sonuç eşdizimliliklerinde olduğu gibi bu eşdizimlilikte de dolaylılık anlamı sonuca dayalı çıkarım yolu ile verilmiştir.

- (6a) İlk defa dış fırçası aldığım *için* çok mutlu oldum. (S-ADABI\ -0438-570)
- (6b) Bu anlaşılmadığı *için* şimdi bunu anlaşılır hale getiriyorlar. (S-ACABUZ-0035-1049)
- (6c) Yok almam, beğenmediğim *için* almam yani çok hoşuma gitmedi. (S-ADABIO-0437-1522)
- (6ç) (...) sefil yaşamın batağına kendim istediğim *için* geldim. (W-SA14B1A-4732-2381)
- (6d) Ruh bir enerji olduğu *için* frekansı vardır. (W-GH41C4A-0887-503)
- (6e) (...) kolu ve parmakları çatlak olduğu *için* alçıya alındı. (S-ADABCo-0178-1681)
- (6f) (...) bir açıklama yapma imkânı sağladığı *için* teşekkür ediyorum ve hepinize saygılar. (S-ACABQq-0426-198)

Yukarıdaki örneklerde ana tümcelerdeki eylem ya da durumların nedeni, yan tümcelere bağlanırken *için* ilgeci kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *için* ilgeciyle amaç anlamı işaretlenmemiştir. Bu eşdizimliliğin amaç yerine neden anlamı kodlaması, yan tümcedeki eylemin bitmişlik görünüşünün *-DIK* bağımlı biçimbirimi ile işaretlenmesiyle doğrudan ilgilidir.

4.1.7. -AcaK+iye için

4.1.7.1. Neden-sonuç anlamı işaretleyenler

-DIK+iye için eşdizimliliğinden farklı olarak henüz gerçekleşmemiş eylemleri ortaç yapan *-AcaK* (Aslan, 2018: 120) ile kurulan bu eşdizimlilik Türkçede yalnızca yan tümce ile tümce arasında neden-sonuç ilişkisi kurmak üzere kullanılmaktadır. Örneğin (7d) numaralı tümcede, dikkatli ve eğitim olunması gerekliliğinin nedeni, yan tümcede açıklanmış ve tümceler *-AcaK+iye için* yapısıyla birbirlerine bağlanmıştır.

- (7a) Burada çok bir şey almayacağım *için* dikkat etmedim. (S-ADABI\ -0438-40)
- (7b) (...) olarak tüketimlerini azaltacağı *için* enflasyon zorunlu bir tasarruf aracı. (W-CF05A1B-4357-59)
- (7c) (...) mahkeme kararları, Türk yargısını bağlayacağı *için* siyasi yasaklar da ortadan kalkar. (W-ND30D1B-2225-877)
- (7ç) Neden? Çünkü ilerde iş bulamayacağı *için* . (S-AEABUZ-0021-2202)
- (7d) (...) şeklini bizde ilk defa uygulayacağımız *için* çok dikkatli ve eğitilmiş olmamız gerek (...) (W-OE39C4A-2598-1978)

(7e) (...) özel idarelerimiz bu denetlemeleri yapacağı *için*, mevcut personelleriyle bu denetlemeleri elbette (...) (S-ACABQq-0426-403)

-*DIK+iye için* eşdizimliliğinden farklı olarak bu yapıda, amaç anlam alanı daha belirgindir. Bunun nedeni ise amaç, istek gibi anlam alanlarını işaretlemek üzere Türkçede -*AcAk* biçimbiriminin de kullanılabilmesidir.

4.2. Ad tabanlı eşdizimler

Türkçede yan tümce ile ana tümceyi neden-sonuç, amaç-sonuç ve istek anlamları bakımından bağlayan *için* ilgeci adlar ve adlardan oluşan ad tabanlı eşdizimliliklerde ise görelilik, yönelme ya da ilgi gibi farklı anlamlar işaretleyebilmektedir.

4.2.1. Adıl+ilgi eki için

4.2.1.1. Kişi adlı+ilgi eki için

4.2.1.1.1. Görelilik

Türkçede *kişi adlı+ilgi eki için* eşdizimliliği ile oluşturulan yapılar öncelikli olarak görelilik anlamı işaretlemektedir. Dolayısıyla bu yapı yerine Türkçede aynı anlamı karşılamak üzere -*e göre* yapısı da kullanılabilir.

(8a) Tabii doktorumun söyledikleri *benim için* kesindir asla üzerinde şüphe duymam. (W-UI44F1D-4741-961)

(8b) Sonuçta *benim için* önemli olan iki olay çözülmüştü. (W-LA16B4A-0148-1601)

(8c) Mustafa ve Nesrin *benim için* bitmiştir. (S-BEABXO-0436-17)

(8ç) (...) elli metrekare bir villa *senin için* idealdir. (W-II22C3A-0566-248)

(8d) Bu sorunu çözmek, *onlar için* çocuk oyuncuğuydu. (W-IA16B3A-0474-2194)

Örneğin (8c) numaralı tümceyi "*Mustafa ve Nesrin bana göre bitmiştir.*" şeklinde kurabilmek mümkün olacaktır.

4.2.1.1.2. Yönelme

Kişi adlı+ilgi eki için eşdizimliliği Türkçede görelilik anlamı dışında +A durum biçimbiriminin⁹ yerini alarak tümceye yönelme anlamı da katmaktadır.

(8e) O mektup *benim için* bir belge olmuştu. (W-MA16B2A-1950-2376)

(8f) Dolkinsi *benim için* ödünç alabilir misin diye yazdım. Benim yerime? (S-BEABXA-0129-44)

(8g) (...) dondurma fazla böğürtlen az. *Senin için* özel yaptırdım. (S-BEABXB-0077-1265)

(8ğ) Keşke *onun için* bir şeyler yapabilseydik. (W-PA14B1A-1626-1513)

⁹ Boz (2007, s. 93) +A durum biçimbiriminin yer aldığı kimi tümcelerin içinlik ve mahsusluk bildiren tümleçler yaptığını dile getirmiştir.

(8h) (...) verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. *Onlar için* korku yoktur. (W-HH42C3A-0418-1268)

Eylemin yöneldiği özneyi/kişiyi işaretleyen bu yapı yerine +A durum biçimbirimi de kullanılabilir. Örneğin (8ğ) numaralı tümce Türkçede "*Keşke ona bir şeyler yapabilseydik.*" olarak da kurulabilmektedir.

4.2.1.2. İşaret adlı+ilgi eki için

4.2.1.2.1. Neden ve amaç

Kişi adlı+ilgi eki için eşdizimliliğinden daha yüksek sıklık değerine sahip olan *işaret adlı+ilgi eki için* eşdizimliliği, artgönderimsel işlemci¹⁰ niteliği kazanarak Türkçede çoğunlukla neden ve amaç anlamı işaretlemektedir. (9) numaralı tümcelerde *işaret adlı+ilgi eki için* yapısı yerine *işaret adlı+amaçla* ve *işaret adlı+nedenle* yapılarını da kullanmak yanlış olmayacaktır.

(9a) (...) bir nimet içindeler ve *bunun için* gece gündüz şükretmeleri gerekmez mi? (W-RH42A1A-0708-1139)

(9b) (...) olarak nasıl arttıklarına bakalım. *Bunun için* ekolojinin temel fikirlerinden yararlanabiliriz. (W-FC06A3A-1049-2138)

(9c) Mühendislerin matematiği kuvvetli olurmuş, *onun için* durmadan matematik çalışıyordu. (W-SA16B1A-0768-586)

(9ç) Ben kendimi ifade edemiyorum. *Onun için* tekrar tekrar anlatma gereği duyuyorum. (S-BEABX1-0008-375)

(9d) Nikahı *şunun için* yapmıştık sen askeri öğrenci idin (...) (S-ADBBAo-0443-581)

(9e) Şimdi bu cümleyi *şunun için* koydum. Birazdan daha açık söylenecek. (S-ADABPZ-0135-763)

Neden ve amaç belirten *işaret adlı+ilgi eki için* eşdizimliliğini eylem tabanlı eşdizimliliklerden ayıran nokta ise bu eşdizimliliğin yan tümce+ana tümce bağlantısı kurmak yerine iki bağımsız tümceyi artgönderimsel ilişki etrafında birbirine bağlamasıdır. Dolayısıyla eylem tabanlı eşdizimlilikler tümce yapısında çalışan işlemciler iken bu yapı, tümce üstü söylem yapısında çalışan işlemciler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.1.2.2. Yönelme

İşaret adlı+ilgi eki için yapısı bağımsız tümceleri neden ve amaç bakımından birbirine bağlama görevi dışında tümce içinde eylemin yönünü de işaretleyebilmektedir.

(9f) Şimdi *bunun için* üzülmenin âlemi yok. (W-GA16B3A-0374-376)

(9g) Eğer *bunun için* canını sıkıyorsan, aptalın birisin derim. (W-KA16B4A-0100-971)

Yukarıdaki tümceler, +A durum biçimbirimi ile kurulabilmektedir. Örneğin (9g) numaralı tümce "*Eğer buna canını sıkıyorsan, aptalın birisin derim.*" şeklinde de kurulabilmektedir.

¹⁰ Adılların artgönderimsel işlevleri için bk. (Oktar ve Yağcıoğlu, 1997)

4.2.1.3. Dönüşlülük adlı+ilgi eki için

4.2.1.3.1. Yönelme

TUD'dan elde edilen verilerde *dönüşlülük adlı+ilgi eki için* eşdizimliliği, tümcede özne ile yüklem arasında yönelme durumunu işaretlemektedir.

(10a) Kendimiz için de bir şeyler yapmalıyız. (S-ADABAO-0368-1551)

(10b) Yani okuyorsanız kendiniz için okuyun. (S-AEABUZ-0021-2204)

(10c) (...) talimat vererek koruma sisteminin kendisi için kurulmasını istedi. (W-QI27D1B-2817-2445)

Dönüşlülük adlı+ilgi eki için yapısı yerine Türkçede hem +A durum biçimbirimini hem de +A yönelik yapısını kullanabilmek mümkündür. Örneğin (10a) numaralı tümceyi "*Kendimize yönelik de bir şeyler yapmalıyız.*" ya da "*Kendimize de bir şeyler yapmalıyız.*" şeklinde kurabilmek mümkündür.

4.3. Ad+için

4.3.1. Yönelme

TUD'dan elde edilen verilere göre Türkçede ad+için yapısı öncelikli olarak tümcede yönelme anlamı işaretlemek üzere kullanılmaktadır. Yönelme anlamı taşıyan (11) numaralı tümcelerde adlar için ilgeci ile doğrudan tümce yüklemine bağlanarak eylemin gerçekleşme yönünü, doğrultusunu işaretlemek amacıyla kullanılmıştır.

(11a) Bale için bilet almak derdindeyim. (W-RI09C2A-0023-1230)

(11b) Her başlık için üye ülkelerin onayı gerekecek. (W-RE30D1B-2099-2331)

(11c) 19. Uluslararası İstanbul Film Festivali için Türk filmlerinin başvuruları başladı. (W-MG24D1B-2285-1750)

(11ç) Edward Said, Filistin halkının mücadelesi için yıllarını veren bir insan. (W-SH43C4A-3321-2344)

(11d) (...) tek olumsuz özelliğiye, her dil için ayrı bir yazılım kullanmanız ve (...) (W-SC40E1B-2878-2407)

Türkçede yönelme bildiren ad+için yapısı yerine doğrudan +A durum biçimbirimini de kullanabilmek mümkündür. Örneğin (10c) numaralı tümceyi "*19. Uluslararası İstanbul Film Festivali'ne Türk filmlerinin başvuruları başladı.*" şeklinde kurmak yanlış olmayacaktır.

4.3.2. Görelilik

Türkçede *ad+için* yapısı yaygın bir biçimde görelilik anlamı da işaretlemektedir. Tümce eylemini görelilik anlamı ile adlara bağlayan için ilgeci aynı zamanda bir karşılaştırma işlevi de görmektedir. Örneğin (11a) numaralı tümcede sözü edilen aydının kurduğu ilişki diğer Arap aydınlarından farklı olmuştur.

(11a) (...) kurduğu ilişki bir Arap aydını için oldukça ilginç. (S-ADABAO-0388-2097)

(11b) Dışardan bakan herhangi biri için, biraz kızgın, biraz da üzgün (...) (W-PA16B2A-0748-178)

(11c) İnançlılar için dinsel buyrukların tanımı budur. (W-GC03A2A-1177-113)

(11ç) (...) bir sınırlamaya gitmek bilinçli kişiler için pek de zor olmasa gerekir. (W-LC35C4A-0471-1445)

(11d) Atatürk için artık tarihi görev başlamış bulunuyordu. (W-LD39E1B-2927-767)

Adları görelilik anlamı ile tümce yüklemine bağlayan bu eşdizimlilik yerine Türkçede +A göre yapısı da kullanılabilmektedir. Örneğin (11b) numaralı tümceyi "*Dışardan bakan herhangi birine göre, biraz kızgın, biraz da üzgün (...)*" şeklinde kurulabilmektedir.

4.3.3. Neden-sonuç

Yönelme ya da görelilik anlamları kadar sıklığı fazla olmasa da Türkçede *ad+için* yapısı kimi durumlarda neden-sonuç anlamı da işaretleyebilmektedir. İlgili yapının neden-sonuç anlamı işaretleyebilmesi tümce içinde yan tümcelerin varlığı ile mümkün olabilmiştir. Aşağıda yer alan tümcelerin derin yapısına bakıldığında esasında *ad+için* yapısı değil *eylem+mAk için* yapısı vardır.

(12a) TÜBİTAK'ın, özel kuruluşlara AR-GE için maddi destek verdiği belirtilmekte (...) (W-JE02A2A-1523-871)

(12b) Yangına müdahale için orman içi yol yaparsın. (S-ADABLP-0062-538)

(12c) (...) çalışmalar sırasında merkez sağda birlik için de önemli aşamalardan geçilecek. (W-HE39E1B-2836-737)

(12ç) İş için çalmadığım kapı kalmadı. (W-QG36C4A-0452-560)

Örneğin (12b) numaralı tümce derin yapısında "*Yangına müdahale etmek için orman için yol yaparsın.*" ya da şeklindedir. Dolayısıyla Türkçede neden-sonuç anlamı işaretleyen bu eşdizimliliği sözdizimsel olarak yüzey yapıda *ad+için*, derin yapıda ise *eylem+mAk için* olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

4.3.4. İlgî

Ad+için yapısı Türkçede yönelme ve görelilik anlamları dışında ilgi (hakkında olma) anlamı da işaretlemektedir.

(13a) Eylül ayı için birbirinden farklı senaryolar havada uçuşur. (W-QF10E1B-2868-704)

(13b) Arkadaşlar erkekler için konuşuyorum. (S-ADABDP-0430-2071)

(13c) (...) ve hatta askeri alanlardaki başarıları için çok olumlu şeyler söylendi. (W-LE05A1B-3695-1)

(13ç) UNESCO heyetinin raporunda hükümetin kent için aldığı kararlara ağır eleştiriler var. (S-ADABCO-0279-203)

Türkçede ilgi anlamı işaretleyen bu eşdizimlilikte *için* yerine *hakkında* ya da *üzerine* ilgeçlerini de kullanabilmek mümkündür. Bu bağlamda örneğin (13c) numaralı tümce "*(...) ve hatta askeri alanlardaki başarıları hakkında çok olumlu şeyler söylendi.*" şeklinde de kurulabilmektedir.

5. Sonuç

Alan yazını incelendiğinde, ilgeçlere dair hem terminoloji hem tanımlama hem de sınıflandırma ölçütlerinde henüz standartlaşmanın sağlanamadığı görülmektedir. İlgeçler üzerine yapılan araştırmalarda görülen terim, tanım ve sınıflandırma sorunu (diğer ilgeçlerde olduğu gibi) *için* ilgecinin işlevlerinin bütüncül bir şekilde tespitine de engel teşkil etmiştir. *İçin* ilgeci her ne kadar çoğunlukla amaç ve neden anlamlarını kodlasa da farklı eşdizimliliklerde (bağlama bağlı olarak) farklı anlamları da işaretleyebilmektedir. Bu doğrultuda *için* ilgecini, sözdizimsel bir işlemci olarak tanımlamak yanında anlamsal ve söylemsel işlemci olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Alan yazınındaki ilgeçleri tanımlama ve işlevlerini ortaya koyma problemini, *için* ilgeci bakımından ele alan bu çalışmadaki bulgulardan hareketle *için* ilgecinin yalnızca adlarla ya da adlarla kurduğu ilişki çerçevesinde değil, sözdizimsel ve bağlamsal ilişkiler çerçevesinde de değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Araştırma sorularından ve elde edilen bulgulardan yola çıkarak Türkçede *için* ilgecini, ana ve yan tümce arasında neden-sonuç, amaç-sonuç ve istek ilişkisi kuran; tümce içinde tümleçleri yükleme yönelme, görelilik, amaç, neden ve ilgi anlamları bakımından bağlayan; işaret adlarıyla birlikte kurduğu yapıda ise (bağlama bağlı olarak) iki bağımsız tümceyi artgönderimsellik bakımından birbirine bağlayan; *nedeniyle*, *amacıyla*, *dolayısıyla*, *isteğiyle*, *karşın*, *göre* ilgeçleri ve yönelme durum biçimbirimi (+A) ile aynı anlam dairesinde yer alan bir ilgeç olarak tanımlamak mümkündür.

Eylem Tabanlı Eşdizimlilikler	
Yapı	Anlam
-mAK için	amaç-sonuç istek
-mA için	amaç-sonuç neden-sonuç
-Abil-mAk için	amaç-sonuç istek
-Abil-mA+iye için	amaç-sonuç
-A-mA-DIK+iye için -Abil-DIK+iye için	neden-sonuç
-DIK+iye için	neden-sonuç
-AcAK+iye için	neden-sonuç
Ad Tabanlı Eşdizimlilikler	
Yapı	Anlam
kişi adlı+ilgi eki için	görelilik yönelme
işaret adlı+ilgi eki için	neden amaç yönelme
dönüşlülük adlı+ilgi eki için	yönelme
ad+için	yönelme görelilik neden-sonuç

	ilgi
--	------

Tablo 1. için ilgecinin eylem ve ad tabanlı eşdizimlilikleri ve işaretledikleri anlamlar

Kaynakça

- Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish national corpus (TNC). *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation* içinde (s. 3223-3227). İstanbul: European Language Resources Association. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- Aslan Demir, S. (2007). İstek kipliği, gerçeklik ve gerçekleştirilebilirlik. *VIII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri* içinde (1-12), Konya.
- Aslan, E. (2018). Sözcük türünü değiştiren biçimbirimler. Ed. Erdoğan Boz. *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (105-147), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2007). *Türkiye Türkçesinde +A durum biçimbirimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2018). Sözlükler için yeni bir dilbilgisel bilgi önerisi: ilgeçlerin atadıkları biçimbirimler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (2), 749-758.
- Crystal, D. (1995). *The Cambridge encyclopedia of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erdal, M. (2023). Edat terimi üzerine. (Ed.) Leyla Karahan ve Hüseyin Yıldız. *Doğumunun 80. Yılında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde (s. 405-412). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayın.
- Gökter Genç, B. ve Yavuzarslan, P. (2020). Genel sözlüklerde tanım ve tanımlama ölçütleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17 (3), 392-411.
- Grönbech, K. (2000). *Türkçenin yapısı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk dilinde edatlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [http-1. https://sozluk.gov.tr](http-1.https://sozluk.gov.tr) (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2023)
- Kamacı Gencer, D. (2020). *Anlamsal bir fenomen olarak kiplik: Dede Korkut örneği*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kara, F. (2009). Edat ve zarf üzerine. *Turkish Studies*, 4 (3), 1281-1300.
- Karaağaç, G. (2009). *Edat üzerine düşünceler*. Gazi Türkiyat, 1 (5), 157-169.
- Korkmaz, Z. (1961). uçun~üçün~için v.b. çekim edatlarının yapısı üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 31-35.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri: şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Larrea, P. (2009). Towards a typology of modality in language. *Modality in English, theory and description* içinde (s. 9-30). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lewis, G. (2000). *Turkish grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Li, Y. (2022). *Türk dilinde son takılar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nalbant, M. V. (2012). üçün ve için edatları üzerine yeni bir değerlendirme. *Türköloji Dergisi*, 19 (2), 87-94.
- Oktar, L. ve Yağcıoğlu, S. (1997). Türkçede Söylem Yapısı ve Artgönderim. *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri* içinde (s. 331-345), Ankara.
- Ölker, P. (2014). İçin edatının standart dışı kullanımı. *Türkiyat Mecmuası*, 24(2), 171-193.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Willett, T. (1988). A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language*, 12, 51-97.